

GAZÂLÎ'NİN İHYA-U ULÛMÎ'D-DİN ADLI ESERİNDE MÛSİKÎ DİNLEMENİN HÛKMÛNE DÂİR GÖRÜŞLERİNİN BAZI ÇAĞDAŞ ÂLİMLERLE MUKAYESELİ OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Omar Mahmoud ALOSMAN¹

ÖZET

İmam Gazâlî mûsikî dinleme kısmında ilk olarak mûsikî dinlemenin anlamını, ikinci olarak hükmünü, üçüncü olarak da kurallarını ele almıştır.

Mûsikî; kalbi harekete geçiren, ona ilham veren, kalpte yeni bir şey var etmeyen fakat kalpte var olan manaları harekete geçiren şeydir.

Hükmüne gelince, İmam Gazâlî başlangıçta sahabe ve tabiin alimlerinin mûsikî dinlemenin mübah oluşu hakkında bir dizi görüşünü, sonra da İmam Şafii'nin mûsikî dinlemenin keraheti konusunu değerlendirmesini, sonra da mûsikî dinlemeyi haram görenlerin görüşünü ve tartışmalarını nakledip tek tek karşılık vermiştir.

Sonra Kadı Beydavi'nin mûsikî dinleme mübah oluşu konusundaki görüşünü nakletmiştir. Bu bağlamda Kur'an, sünnet, sahabe ve tabiin sözleri ve diğer âlimlerin görüşlerinden naklî deliller sunmuştur. Daha sonra da mûsikî dinlemenin mübah olduğunu gösteren aklî delilleri ortaya koymuştur.

Konunun sonunda mûsikî dinlerken dikkat edilecek ve mübah olmasını sağlayacak önemli kuralları da zikretmiştir. Bu kurallardan birinin dahi ihlal edilmesinin mûsikî dinlemeyi mübahlıktan haram olmaya iteceğini belirtmiştir.

Benim bu araştırmada yapacağım ise İmam Gazâlî'nin mûsikî dinlemenin hükmüne dâir görüşlerini incelemek ve İbnu'l-Cevzi, Zebîdî gibi bazı ilk dönem alimleri ile son dönemden Karadavi ve Muhammed Gazâlî gibi alimlerin görüşlerini aktarmak olacaktır.

Araştırmaya ayrıca İbnu'l-Cevzi ve Zebîdî'nin, İmam Gazâlî'nin sözlerine yaptığı bazı yorumları da dahil edilmiştir. Araştırmanın sonunda Dr. Yusuf El-Karadavi ve çağdaşı Şeyh Muhammed El-Gazâlî'nin mûsikî dinlemenin hükmü konusundaki görüşüne yer verilmiştir. İkisi de her ne kadar araştırmanın sonuna eklenmiş olan bir takım tafsîlatlarda Hucetu'l-İslâm'la farklı görüşlerde olsalar da genel olarak mûsikî dinlemenin hükmü konusunda onunla aynı görüştedirler.

Anahtar Kelimeler: Müzik Dinleme, Mûsikî, Eğlence, Müzik Aleti, Şarap Meclisi, Eğlence Yerleri.

¹ Temel İslam Bilimleri ORCID: 0000-0003-2911-2180, oothman79@gmail.com
Araştırma Makalesi/Research Article, Geliş Tarihi/Received: 08/12/2022–Kabul Tarihi/Accepted: 18/01/2023

COMPARISON OF GHAZALI'S VIEWS ON THE RULING OF MUSICAL RELIGION IN IHYA-U ULÛMÎ'D-DIN'S WORK WITH SOME CONTEMPORARY SCHOLARS

ABSTRACT

İmam Al-Ghazali has dedicated a chapter in his book on the issue of ‘Sama’ which is listening to music or singing’ throughout this chapter he presents three important issues concerning listening to music. First, he explains the meaning of listening. Second, the rules of listening to music. Third, its conditions.

He refers to ‘Sama’ Listening which inspire the passion inside the heart. Concerning Islamic law for listening to music, Al-Ghazali presents the view of the overwhelming majority of scholars and companions who indicate the permissibility to listening to music and those who indicate the impermissibility to listen to music and then he argues both for and against listen to music one by one. Then he explains his view in the permissibility to listen to music with the proof and evidence out of holy Quran and Sunnah and the teaching of prophet Muhammad.

After that he simplify his evidence in case of permissible to listen to music. in the end of this chapter he explains the limits of permissibility to listen to music. in this research I study and search the view of Al-Ghazali with other contemporary scholars and ancient scholars such as Ibn Al-Jawzi, Az-Zabidi, Al-Qardawi and Al-Ghazali.

The search is also provided with what Ibn Al-Jawzi and Az-Zabidi say a bout the view of Al-Ghazali concerning the limits of listening to music. Finally, I mentioned the view of Al-Qardawi and Al-Ghazali on the rules of listening to music. Both of them agree on the reason ‘hujjaa’ of general rules of permissibility to listen to music even though there are some details they disagree with.

Keywords: Listening To Music, Singing, Entertainment, Musical Instrument, Wine Assembly, Entertainment Places.

GİRİŞ

Allah insanı yaratmış ve ona akıl, ruh ve beden ihsan ederek bunlardan her birine çeşitli gıdalar vermiştir. Ve insan yaşamındaki bu üç yolu kontrol altına alacak hükümler ortaya koymuştur. Böylece ruhu aklının alanına taşmaz, akli da ruhunu tamamen hakimiyeti altına almaz. Bu üçü arasında mutlak bir denge olmalıdır ki insan ahsen-i takvim üzere olsun.

Ruh ile ilgili olarak ise; Allah, insanın ruhunu toprak âleminden çıkıp Rablerinde Rabbi olan Allah’a yaklaştırıp yükseltecek dini indirmiştir. İnsan bu yükselişe sürekli devam etse, melekler seyiyesine dahi ulaşabilir. Ancak Rasulullah (s.a.v) “Bir zaman şöyle, bir zaman böyle...”² buyurmuştur.

² Rasulullah (s.a.v) şu hadisine işaret edilmektedir: “Nefsimi elinde bulunduran Allah’a yemin ederim ki, şayet siz, benim yanımda bulunduğunuz hâl üzere devam edip zikir üzere olabilseydiniz, yataklarınızda ve yollarınızda melekler sizinle musafaha ederlerdi. Fakat ey Hanzala, bir saatinizi ibadete, bir saatinizi de dünya işlerinize ayırınız” buyurdu ve bu sözünü üç defa tekrarladi. Sahih-i Müslim hadis no:2750. Müslim b. Haccac Ebu’l Hasen El-Kuşeyri En-Neysaburi, Sahih-i Müslim, Daru’l İhyau’t-Turâsi’l-Arabî, thk. Muhammed Fuad Abdulbaki, Beyrut.

Yani insan bir zaman ruhuyla yükselirken, başka bir zaman da dünyaya dalıp oyalanır. Bu yüzden Allah; dünya hayatında eş, arkadaş ve evlatlarla eğlenmek gibi bir takım eğlenceleri insana mübah kılmıştır.

Yaygın eğlence çeşitlerinden biri de çalgı aletlerinin eşlik ettiği mûsikîleri dinlemektir. Özet olarak bu makâlede fıkıh ilmi çerçevesinde Huccetu'l-İslam İmam Gazâlî'nin İhyâ-u Ulumi'd-din eserindeki görüşlerine yer vererek mûsikî dinleme adabı ve hükümleri üzerinde duracağız. Nitekim musikî, hem aklın bilgisini artıran hem de ruhu besleyerek tasfiye eden büyük faydalar ve ulvî manalar barındırmaktadır.

Bu çalışmadaki amacım; mûsikî dinleme konusunda İmam Gazâlî'nin bu konudaki bakış açısını tafsîlatlı ve anlaşılır bir şekilde ortaya koyarak ondan daha geniş çapta faydalanılmasını sağlamak ve Gazâlî'nin görüşlerini bazı çağdaş alimlerin görüşleriyle de karşılaştırarak bu konuyu ele almaktır.

Cenab-ı Hak'tan beni bu çalışmamda Gazâlî'nin mûsikî dinleme konusundaki muradını beyân etmek ve Gazâlî'nin bazı okuyucular tarafından yanlış anlaşılabilen bir takım ifadelerini açıklığa kavuşturmak hususunda başarılı kılmasını niyaz ederim.

İMAM EBU HAMİD EL-GAZÂLÎ'NİN HAYATI

Şeyh, İmam, Derya, Huccetu'l-İslam, Zamanın Acîbi, Zeynu'd-Din Ebu Hamid Muhammed bin Muhammed bin Muhammed bin Ahmed et-Tûsi, eş-Şafîî³, el-Gazâlî, eserler yazan, son derece zekî bir âlim olup⁴ 450 yılında doğmuş ve 505 yılında vefat etmiştir. Doğumu ve vefatı Taberani'de Horasan olarak geçmektedir. İsmindeki “ze” harfi şeddelenecek söylendiğinde yün eğirme sanatına nispetle söylenmiş olur. Şeddelenmediğinde ise Tûs şehrinin köylerinden biri olan Gazâle'ye nispet edilmiş olur. İki yüz kadar eseri bulunmaktadır. En önemlileri; İhyâ-u Ulumi'd-din (4 cilt), Tehafütü'l-Felasife, El-İktisad fi'l-İ'tikad, Muhikku'n-Nazar, Mearicu'l-Kudsi fi Ahvali'n-Nefs⁵ olup başka eserleri de bulunmaktadır. İlk olarak Tûs şehrinde çalışmalarına başlamıştır. Daha sonra İmamı'l-Haremeyn Ebu'l-Meali el-Cüveynî'nin⁶ derslerine katılıp mezun oluncaya dek önemli bir çaba göstermiştir. Kısa süre sonra hocasının döneminde kendisine fikir danışılabilir bir mertebeye ulaştı ve bu dönemde eser yazmaya başladı. Askerlik için Nisabur'dan çıkmıştır. Sonrasında vezir onu Bağdat'ta bulunan Nizamiye Medresesi'nde eğitim vermek üzere görevlendirdi. Bağdat'a gitti ve eğitim vermeye başlamıştır. Irak halkı onu hayranlıkla karşılamış ve mevkiini yüceltmıştır. Daha sonra her şeyi terk ederek zühd yoluna koyulmuş ve hacca gitmiştir. Dönüşte Şam'a yönelerek bir camisinin batı köşesinde ders verdiği ve İhya'yı burada yazdığı söylenen Dımeşk şehrine yerleşmiştir⁷.

³ Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şafîî (ö. 204/820).

⁴ Ez-Zehabî, Şemseddin Ebu Abdullah Muhammed bin Ahmed bin Osman bin Kaymaz, Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ, Risale Yayınları, bs. 3, h. 1405/m.1985, IXX, 322.

⁵ Ez-Zirikli, Hayreddin bin Mahmud bin Muhammed bin Ali bin Faris, İ'lâm, Daru'l ilmu lil melayin, bs. 15, Mayıs 2002, VII, 22.

⁶ İmâmü'l-Haremeyn Ebü'l-Meâlî Rüknuddîn Abdülmelik b. Abdillâh b. Yûsuf el-Cüveynî et-Tâî en-Nîsâbü'rî (ö. 478/1085)

⁷ İhyâu Ulûmi'd-Din kitabı kastedilmektedir.

Oradan da Beytu'l-Makdis'e geçerek ibadete yönelmiş, mukaddes mekânları ve yerleri ziyaret etmiştir. Sonra Mısır'a yönelmiş, bir süre İskenderiyye'de kalarak memleketi olan Tus şehrine dönmüş ve nefis mücahadesi ile meşgul olmuş, çeşitli alanlarda faydalı kitaplar telif etmiş, tasavvufta derinleşip çevresinde ilimle uğraşan medreselere yönelerek tüm vaktini hayır yolunda sarfetmiştir. Allah'ın rahmetine kavuşana dek Kur'an okumak, kalp ehliyle meclislerde bir araya gelmek ve ilim öğretmek gibi birçok alanda yorulmaksızın gayret göstermiştir⁸.

MÛSİKÎ DİNLEMENİN VE ONDAN ZEVK ALMANIN ADAPLARI

İhya-u Ulûmi'd-Din'in 8. cildinin ilk çeyreğinde ele alınmaktadır⁹.

İmam Gazâlî mûsikî dinleme konusuna bunun tanımını ve anlamını açıklamak suretiyle başlamıştır: “Bil ki mûsikî dinlemek o işin başıdır ve mûsikî dinlemek kalpte öyle bir hal yaratır ki bunun adı ‘vecd’ dir. Vecd de âzâları ya ölçsüz bir şekilde harekete geçirir ki buna titremek/cûşa gelmek olarak karşılık bulur ya da ölçülü bir şekilde harekete geçirir ki bu da alkışlamak ve dans etmek olarak karşılık bulur.”¹⁰

Sonra da mûsikî dinlemenin helal, haram ve mekruh oluşu hakkında âlimlerin görüşlerini ayrıntılı bir şekilde aktarmaktadır.

Aşağıda da İmam Gazâlî'nin naklettiği alimlerin görüşlerini kısımlara ayırarak aktarıp sonrasında da İmam Gazâlî'nin bunlardan çıkarıp tercih ettiği görüşü açıklayacağız:

Birinci Kısım: Mûsikî Dinlemenin Mübah Olduğuna Dair Görüşler

İmam Gazâlî bu kısımda sahabe tabiin ve onlara tabi olan fukaha ve diğer alimlerden çeşitli görüşler aktarmaktadır. Fakat bu rivayetlerin senetleri bir kenara, çoğunun metinleri dahi hüccet olacak seviyede değildir. Nitekim bazıları, bir takım şahısların herhangi bir delili olmayan görüşleri, bazıları uyku ya da yakaza hâlinde Hz. Peygamber'den (s.a.v) alındığı söylenen nakiller, bazıları da dinlemenin özel bir çeşidi olan “vaaz dinlemeye” dâir rivayetlerdir ki bunlar tasavvufçulardan nakledilmiştir. Fakat genel itibarıyla mûsikî dinlemeyi mübah gören bir grup âlimlerin görüşlerini ortaya koymaktadır.

İmam Gazâlî der ki; “Ebu Talip el-Mekkî¹¹ bir topluluktan mûsikî dinlemenin mübah olduğunu nakletmiş ve sahabeden Abdullah bin Cafer¹², Abdullah bin Zübeyr¹³, Muğire bin Şu'be¹⁴, Muaviye¹⁵ ve diğerlerinden işittiğini söylemiştir. Ve demiştir ki: Sahâbeden ve onlara iyilikle tâbi olan tâbiinden oluşan selef-i sâlihînin birçoğu böyle yapmıştır. Beraberimizde Mekke'de bulunan Hicazlılar Allah'ın zikir ile meşgul olmayı emrettiği teşrik günleri gibi yılın önemli günlerinde mûsikî dinlemekten hoşlanırlardı.

⁸ El-Erbilî, Ebu Abbas Şemseddin Ahmed bin Muhammed bin Halkan el- Bermekî, Vefiyatu'l-a'yan ve enbâi ebna'iz-zaman, Dar Sadır, bs.1, Beyrut 1971, IV, 218.

⁹ El-Gazâlî, İmam Ebu Hamid Muhammed bin Muhammed, İhya-u Ulûmi'd-Din, Daru'l Ma'rife, Beyrut, II, 268.

¹⁰ El-Gazâlî, İhya-u Ulûmi'd-Din, II, 269.

¹¹ Ebû Tâlib Muhammed b. Alî b. Atıyye el-Mekkî el-Acemî (ö. 386/996)

¹² Ebû Ca'fer Abdullâh b. Ca'fer b. Ebî Tâlib (ö. 80/699-700)

¹³ Ebû Bekr Abdullâh b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm el-Kureşî (ö. 73/692)

¹⁴ Ebû İsa (Ebû Abdillâh) Muğire b. Şu'be b. Ebî Âmir b. Mes'ûd es-Sekafi (ö. 50/670)

¹⁵ Ebû Abdirrahmân Muâviye b. Ebî Süfyân Sahr b. Harb b. Ümeyye el-Ümevî el-Kureşî (ö. 60/680)

Mekkeliler gibi Medine ehli de şimdiye dek mûsikî dinlemektedir. Biliyoruz ki Kadı Ebu Mervan ve çevresi de insanların sûfilere hazırlanan bestelerini dinlerdi. Bazı yaşlı kimselerden işittiğini anlattı ve dedi ki: Ebu Abbas'ı gördüm ve dedim ki; “Arkadaşlarımızın ihtilafa düştüğü bu mûsikî dinleme konusunda ne dersin?” Dedi ki: “O çok hoş ama aynı zamanda kaygan bir zemindir ki onda yalnızca âlimlerin ayağı kaymadan durabilir.” Ve Mîmşad ed-Deynuri'nin şöyle dediğini anlatmaya devam etti: Rasulullah(s.a.v) rüyamda gördüm ve ona dedim ki: “Ya Rasulallah mûsikî dinleyen kimse çirkin bir şey yapmış olur mu?” Buyurdu ki: “Bunda reddedilecek bir şey yoktur. Fakat onlara de ki: Kur'an'la başlayıp Kur'an'la bitirsinler.” İbni Cureyc'den¹⁶ nakledilir ki o, mûsikî dinlemeye ruhsat veriyordu. Ona denildi ki: Bu amel kıyamet günü iyiliklerin arasında mı kötülüklerinin arasında mı olur? Dedi ki: İyiliklerin arasında da kötülüklerin arasında da olmaz; çünkü bu, eğlenceye benzemektedir ve Allah(cc) buyurur ki; “Allah, kasıtsız olarak ağzınızdan çıkıveren yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutmaz”¹⁷. Nakledilen görüşler bunlardır.¹⁸

Bu durumda İmam Gazâlî mûsikî dinleme konusunda herhangi bir beis olmadığı görüşünde olan bir grup selef-i salihîn alimlerinin görüşlerini, dinlenen şeyin ne olduğunu ve mûsikîye eşlik eden müzik aletini ayırtetmeksizin aktarmaktadır. Onlar yalnızca mûsikî dinlemek hakkında konuşmuşlar, belki öğüt veren şiirleri ya da ruha ve nefse zevk veren marşları, belki de duyguları ve içgüdüleri harekete geçirmeyen sözlerden oluşan mübah mûsikîleri dinlemeyi kasetmişlerdir. İmam Gazâlî'nin bu hususta naklettiği tüm görüşler yalnızca mûsikî dinlemenin mübah oluşu hakkındadır.

İkinci Kısım: Mûsikî Dinlemeyi Mekruh Görenlerin Görüşleri

İmam Gazâlî bu kısımda İmam Şafii'nin hoş olmayan bir eğlence olarak vasıflandırdığı mûsikî dinleme konusundaki görüşünü nakletmektedir. Öyleyse İmam Gazâlî ve İmam Şafii mûsikî dinlemenin eğlence olma özelliği hakkında hemfikirdir. Fakat İmam Gazâlî mûsikî dinlemeyi mekruh olarak görmez ve bu konudaki hükmü eğlencede asıl olan hükme bırakır ki o da mübah oluşudur; ancak mübahlık sınırını aşarsa diğer mübahlarda olduğu gibi mekruh olur. İmam Şafii'ye gelince mûsikî dinlemenin mekruh olduğunu en baştan ifade etmiştir. Bu nedenle Gazâlî, İmam Şafii'nin görüşünü sunduktan sonra onun görüşlerini tek tek ele alarak değerlendirmiş ve mûsikî dinlemenin mübah oluşu konusunda kendi görüşüyle onun görüşlerini bir araya getirmiştir. Biz de İmam Şafii'nin rivayetlerini aktardıktan sonra İmam Gazâlî'nin bu görüşlere verdiği karşılıkları aktaracağız.

İmam Gazâlî der ki: “İmam Şafii ‘Kazânın Adapları’ kitabında der ki: Çalgı, batıla benzeyen mekruh bir eğlence olup her kim onunla çokça iştilgal ederse şahitliği kabul olunmayan sefih kimselerden olur.” Ve İmam Şafii'nin çubukla çalınan takırtılı aletleri kerih gördüğü ve zındıkların bunu insanları Kur'an'dan alıkoymak üzere kullandığı görüşünü anlatmaktadır. Şafii (rahimehullahi aleyh) der ki: “Tavla oynamanın kerih görülmesi konusundaki rivâyetler, eğlence yerlerinde herhangi bir şey ile uğraşmanın kerih görülmesinden daha çoktur.

¹⁶ Ebü'l-Velîd Abdülmelik b. Abdilazîz b. Cüreyc el-Kureşî (ö. 150/767)

¹⁷ Maide 5/89

¹⁸ El-Gazâlî, İhya-u Ulûmi'd-Din, II, 268.

Ben de satranç oynanmasından pek hoşlanmam ve insanların oynayageldiği şeyleri de hoş görmem zira oyun, dindarların ve mürüvvet sahibi insanların sanatı değildir.”¹⁹

İmam Gazâlî'nin Mûsikî Dinlemenin Mekruh Olduğu Görüşünde Olanlara Verdiği Cevap

Daha önce zikrettiğimiz üzere İmam Gazâlî, bu kısmı mûsikî dinlemeyi mekruh bir eğlence olarak vasıflandıran İmam Şafii'ye verdiği cevaplar kısmına ayırarak Şafii'nin sözlerindeki muradını açıklamaktadır. Kastedilen mûsikî dinleme durumuna göre mekruh olma hükmünü açıklar ve der ki: “Şafii'ye (r.a) gelince, asıl itibariyle onun mezhebinde çalgı haram değildir”²⁰. Nitekim İmam Şafii bu işi sanat edinen adam hakkında şöyle der: Onun şahitliği caiz olmaz; zira bu, batıla benzeyen mekruh bir eğlenme biçimidir ve onu meslek edinen sefih ve mürüvetsiz biri olur.

Buna delil olarak Aişe(r.a)'nın evinde mûsikî söyleyen iki kadını gösterir. Yunus bin Abdu'l-A'la der ki: “Şafii'ye Medine halkının mûsikî dinlemenin mübah oluşu hakkındaki görüşünü sordum. Şafii dedi ki: Hicaz alimlerinden mûsikî dinlemeyi mekruh gören kimseyi bilmiyorum ancak kadınların vasıflarına dâir olan mûsikîler bundan müstesnâ. Dağlardan, ovalar gibi (Arapların şiirde sıklıkla zikrettiği bu unsurları içeren) şiir ve ezgileri güzel sesle söylemek ise mübahtır. Batıla benzemesi açısından mekruh bir eğlencedir sözünde ise eğlence olduğu kısmı doğrudur. Fakat eğlence haram değildir. Nitekim Habeşlilerin oyunu ve dansı eğlencedir ama Rasulullah (s.a.v) onları seyretmiş ve bu kerih görmemiştir. Ancak eğer bununla faydasız bir şey yaptığından dolayı mekruh olacağını kasetmişse, Allah insanı boş söz söylemeyi eğlenmemek gibi bir şeyle sorumlu tutmamıştır. Nitekim bir insan günde yüz defa elini başına koymakla vazifelendirse, bu ona faydası olmadığı gibi haram da olmayan abes bir iş olur. Allah (cc) buyurur ki: “Allah, kasıtsız olarak ağzınızdan çıkıveren yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutmaz”²¹. Allah'ın adı bir şey hakkında yemin yoluyla kayıt ve ölçü belirtmeksizin anılırsa sorumlu olunmazken şiir ve dans konusunda nasıl sorumlu olunur?

“Batıla benzeyen... “sözüne gelince, bu söz haram oluşa delalet etmez. Açıkça “Bu batıldır.” demiş olsaydı o zaman haram olurdu. Oysa bu, faydadan boş olan demektir, batılın ise hiçbir faydası yoktur.

“Mekruh olmasına gelince...” sözettiği bazı konulara ya da sakınılması gerektiğine tekabül eder. Önce satranç oynamanın mübah olduğunu fakat oynamayı kendisinin kerih gördüğünü ifade etti. Felili de mürüvvet sahibi ve dindar insanların davranış biçimi olmasıdırki bu da sakınmaya işarettir.

¹⁹ El-Gazâlî, İhya-u Ulûmi'd-Din, II, 269.

²⁰ İbnu'l-Cevzî, Telbisu İblis kitabında bu görüşü cevaplar ve der ki: “Şafii mezhebinin ileri gelenleri(r.a) mûsikî dinlemeyi kerih görürler. Eski dönem alimleri arasında bu konuda herhangi bir ihtilaf bilinmemektedir. Son dönem ileri gelenlerinin çoğu da onlardan biri olan Ebu't-Tayyip Et-Taberî yazdığı ‘Çalgının Kötü ve Yasak Oluşu’ kitabında olduğu gibi bunu çirkin görmüştür. Bunun Şafii alimlerin ve din adamlarının görüşü olduğunu, son dönem alimlerinden ilmi az olup arzularına uyanların bu hususta ruhsat verdiğini ifade ederek fakihlerimiz mûsikî söyleyen ve dans edenlerin şahitliğini kabul etmemiştir.” Bkz. Telbisu İblis, s. 205.

²¹ Maide 5/89.

Şahitlik konusunda İmam Gazâlî'nin cevabı ise, bu durumun haram olduğu anlamına da gelmeyeceği şeklinde olmuştur. Nitekim çarşı pazarda yemek yemek ve mürüvvete aykırı her şey de şahitliğe engeldir. Dokumacılık da mübahtır ancak mürüvvet sâhibi kimselerin mesleklerinden değildir, dolayısıyla şehâdetin reddedilmesi meselesi böyle mürüvvete aykırı görülen mesleklerden bile kaynaklanabilmektedir, oysa ki bunların hiçbiri haram değildir. Getirdiği delil ise kerahetten kasdettiğinin tenzihen mekruh olması olduğunu göstermektedir. Halbuki bu dahi ümmetin ileri gelenlerine dâir zanna düşmektir. Eğer haram demek isterlerse de zikrettiğimiz şeyler onların aleyhine delili olacaktır.²²

Üçüncü Kısım: Mûsikî Dinlemenin Haram Olduğu Görüşünde Olanlar ve İmam Gazâlî'nin Onlara Cevabı

İmam Gazâlî bu kısımda mûsikî dinlemenin haram olduğu görüşünde olanlardan söz etmektedir. Görüşleri ele alıp bütüncül ve ayrıntılı bir biçimde aktarmaktadır. Konunun sonunda haramlığa dair sened ya da açıklama ve yorumlama ihtimali taşıyan huccet olacak güçte hiçbir delil olmadığını ifade etmektedir. Fakat görüyoruz ki İmam Gazâlî, Buhari'nin sahihinde geçen mûsikî dinlemeyi haram kılan en önemli delillerden birini gözden kaçırmıştır: “Ümmetimden zinayı, ipek giymeyi, şarap içmeyi ve çalgı aletlerini (meazif) helal kabul eden bir topluluk olacak.... Allah (cc) gece onlar hakkında hükmünü vererek alemi bırakacak, diğerlerini kıyamet gününe kadar maymun ve domuzlara çevirecek”²³. Bu hadis bu konunun temel direğini oluşturmaktadır fakat İmam Gazâlî, ne dile getirme ne de cevaplama yoluna gitmiştir. Biz ise bu hadisi, konunun sonunda çağımızda İmam Gazâlî ile aynı görüşte olanlara geçtiğimizde elealacağız inşallah.

İmam Gazâlî mûsikî dinlemenin haram olduğunu söyleyenlerin delillerini ve onlara verdiği cevabı dile getirirken der ki;

“Ebu Talip et-Taberi Şafii'den ve Mâlik²⁴ ve Ebi Hanife²⁵ ve Süfyan²⁶ ve bir grup alim mûsikî dinlemenin haram olduğuna dair bir lafzı delil olarak sunarlar. Malik (rahimehullahi aleyh) çalgıyı yasaklardı. Ve derdi ki: “Sizden biri bir cariye satın alsa sonra da onun mûsikî söyler bulsa onu geri çevirsin.” Bu görüş Medine halkında yaygın olan görüştür yalnız İbni Sa'd tek kalmıştır.

Ayette, Allah'ın “İnsanlar arasında öyleleri vardır ki Allah yolundan saptırmak için lahve'l-hadîsi satın alır...”²⁷ İbn Mesud²⁸, Hasan el-Basri²⁹, Nehai (r.a) “lahve'l-hadîs”ten kasıt mûsikîdir, demişlerdir.

²² El-Gazâlî, İhya-u Ulûmi'd-Din, II, 284.

²³ Buhari, VII, 106, hadis no: 5590.

²⁴ Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî (ö. 179/795)

²⁵ Ebû Hanife Nu'mân b. Sâbit b. Zûtâ b. Mâh (ö. 150/767)

²⁶ Ebû Abdillâh Süfyan b. Saîd b. Mesrûk es-Sevrî el-Kûfi (ö. 161/778)

²⁷ Lokman 31/6.

²⁸ Ebû Abdirrahmân Abdullâh b. Mes'ûd b. Gâfil b. Habîb el-Hüzelî (ö. 32/652-53)

²⁹ Ebû Saîd el-Hasen b. Yesâr el-Basrî (ö. 110/728)

Aişe'den (r.a) rivayetle “Rasulullah(s.a.v) buyurmuştur ki; Allah, cariye'nin satışını, bedelini ve eğitilmesini haram kılmıştır.”³⁰ Biz de deriz ki burada kastedilen cariye, erkeklere içki meclislerinde mûsikî söyleyen cariyelerdir. Daha önce zikrettiğimiz gibi günah içeren yabancı mûsikîler ve fitneye sebebiyet verdiğini düşünülmesi sebebiyle mûsikî dinlemek haramdır. Sakıncalı olan şeyin fitneye sebep olduğunu kastetmektedirler. Bu hadiste cariye'nin efendisine mûsikî söylemesinin haram olduğu da anlaşılmamaktadır. Aynı şekilde efendisi dışında birisinin de mûsikîyi fitne olmayacak şekilde dinlemesi de haram değildir. Sahihayn'da geçen Aişe(r.a)'ın evinde iki cariye'nin mûsikî söylemesi hadisi de bunun delilidir.

Lahve'l-hadîsi din ile değiştirerek satın almaya gelince, Allah'ın yolundan alıkoyar ki bu çirkin bir haram olup, tartışma götürmez. Her mûsikî Allah'ın dinini değiştirerek karşılığında bir şey satın alınıp Allah'ın yolundan saptırıyor anlamına gelmez. Ayette kastedilen; Allah'ın yolundan alıkoyarak üzere Kur'an okunmasının mutlak haram olmasıdır.

Bazı münafıkların, insanların çoğunlukla bir araya geldiği günlerde içerisinde Rasulullah(s.a.v)'a 'azarlama' olduğu için sadece Abese süresini okudukları rivayet edilmiştir. Ömer (r.a), bu kişinin davranışındaki sapkınlığı nedeniyle fiilini haram görerek öldürülmesini karar kılmıştır. Şiir ve mûsikî ile sapkınlık ise haram olmaya layık olan ilk şeydir.

Buna delil olarak şu ayetleri göstermektedirler: “Şimdi siz gaflet içinde eğlenerek bu söze mi (Kur'an'a mı) şaşıyorsunuz da; gülüyorsunuz da ağlamıyorsunuz?”³¹. İbni Abbas (r.a) der ki: “Mûsikî söylemek eşek sesi yani pisliğine benzetilmektedir.” Biz de deriz ki öyleyse ayetin gülmeyi ve ağlamayı da yasaklaması gerekirdi, zira ayet bunları da kapsamaktadır. Denilir ki; bu yasaklama durumu İslam'a girmeleri sebebiyle Müslümanlarla dalga geçme konusuna mahsustur, Müslümanları alaya alan mûsikî ve şiirler kastedilmektedir. Nitekim Allah c.c buyurur ki: “Şairlere gelince, onlara da yoldan sapsınlar uyarlar.”³² Burada kastedilen kâfir şairlerdir. Ve bu ayet tam anlamıyla şiirin haram olduğuna delil değildir.

Cabir (r.a)'dan rivayet edilir ki Rasulullah (s.a.v) buyurmuştur ki: “Şeytan ilk ağıtçı ve ilk mûsikî söyleyendir.”³³ Mersiye ve mûsikîyi bir arada ele alırsak Davud (as) ve günahlarına tevbe eden günahkarların mersiyelerinde bir beis yoktur. Aynı şekilde sevinç, hüzn, şevk, gibi mübah duyguları harekete geçiren çalgılar, bayram günü Rasulullah(s.a.v)'ın evinde mûsikî söyleyen iki cariye, Medine'ye gelişinde söylenen mûsikî da bu konunun istisnalarıdır: “Ay doğdu üzerimize Veda tepelerinden...”

30 Taberani Evsat'ında bu hadisin zayıf olduğunu söylemiştir. Beyhaki ise Mu'cemu'l-Evsat kitabında olmadığını söylemiştir. Taberânî, el-Mu'cemu'l-Evsat Darül Haremeyn, Kahire, V, 5.

³¹ Necm 53/59-61.

³² Şu'ârâ 26/224

³³ Cabir (r.a)'ın “İblis ilk ağıtçı ve mûsikî söyleyendir.” hadisinin aslı Cabir tarihiyle bulunamadı. Firdevs kitabının yazarı bu hadisi Ali İbni Ebi Talip'ten nakletmiştir. Oğlu ise müsnedine almamıştır. Bkz. Tahricu Ehâdisi İhyai Ulûmi'd-Din, III, 1331, Irakî (h.725-806), İbnü's-sebkî(h. 727-771), Zebîdî(h.1145-1205), Daru'l Âsime-Riyad, bs. 1, h.1408-m.1987.

Ebu Ümame'nin Rasulullah(s.a.v)'tan naklettiği şu hadisi delil olarak kabul ederler: “Sesini mûsikî ve türküyle yükselten bir kimsenin omuzları üzerine Allahu Te'âlâ iki şeytan gönderir, o mûsikîden kendini alıncaya kadar onlar tabanlarıyla onun göğsüne vururlar.”³⁴

Daha önce belirttiğimiz üzere bazı mûsikî çeşitlerinde yaratılmışların aşkı ve kalpte şeytanın istediği şehvi duyguları harekete geçiren sözler yuvalanmıştır. Allah'a olan şevki, bayram sevincini, çocuğun doğması ya da kayıp birinin gelmesi nedeniyle kalpteki duyguların harekete geçmesi ise şeytanın arzularına zıttır. Mübah olmasının delili de iki cariye hadisi, Habeşliler hadisi ve sahih kitaplardan naklettiğimiz hadislerdir. Nitekim bir fiilin tek bir yerde câiz kılınması dahi onun mübâh olduğunu gösterir, binlerce yerde yasaklanması ise birçok tevile müsaittir. Zira bir şeyin yapılmasının (o şeyin mübah olması dışında) herhangi bir tevili yoktur, çünkü yapılması haram olan bir şey ancak ikrâh durumu söz konusu olduğunda helal olabilir. Ancak mübah olan bir şey birçok ârizî durum sebebiyle haram olabilir ki yapılmasındaki niyetler ve amaçlar dahi buna dâhildir.

Bir delilleri de Ukbe bin Amir'in Rasulullah (s.a.v)'den rivayet edilen hadisidir: “Adamın atını terbiye etmesi, yayıyla ok atması ve karısıyla oynaşmasının haricinde de oynayıp eğlendiği her şey batıldır.”³⁵

Bizim görüşümüz ise, batıldır ifadesinin haram olduğunu göstermediği yönündedir. Aksine faydasız olduğunu gösterir. Bu görüşü de Hz. Peygamber'in (s.a.v) Habeşlilerin yaptığı eğlenceyi izlemesi de desteklemektedir ki hadisteki üç şeyin dışındadır ve haram değildir. Bilakis kıyâs uygulanarak sınırsız şeyler sınırlılara ilhâk edilir. Meselâ Rasulullah (s.a.v) buyurur ki: “Müslüman bir kişinin öldürülmesi üç şey dışında helal olmaz.”³⁶ Bu hadise dördüncüsü ve beşincisi de eklenebilir. Buna benzer şekilde hanımıyla oynaşmanın da lezzet dışında bir faydası yoktur. Bu durumda bağ bahçeye meşgul olan, kuşların sesini dinleyen, bir kişinin kendisini eğlendiren farklı şeylerle meşgul olması haram olmaz fakat özellikleri sebebiyle câiz olsa da aslında batıldır.

Bir başka delilleri de Osman (r.a)'dan gelen şu rivayettir: “Rasulullah'a beyat ettiğim günden beri mûsikî söylemedim, bâtil zanda bulunmadım ve erkeklik uzvuma sağ elimi değdirmedim.” Dedik ki: Bâtil zanda bulunmak ve erkeklik uzvuna sağ elle dokunmak eğer haramsa bu, mûsikî söylemenin de haram olmasının delili olur. Ancak Osman (r.a)'ın yalnızca haram olan şeyleri terk ettiği bilgisi nereden gelmektedir?”

Ayrıca Hz. İbn Mesud'un şu sözünü de delil olarak kullanmışlardır: “Suyun bitkiyi yetiştirdiği gibi, mûsikî da kalpte nifakı yetiştirir.”³⁷

³⁴ Ebu Ümame hadisinde 'ses' kısmı geçmemiş sadece “mûsikî ve türküyle yükselten bir kimsenin omuzları üzerine Allahu teâlâ iki şeytan gönderir, o mûsikîden kendini alıncaya kadar onlar tabanlarıyla onun göğsüne vururlar.” Kısmı geçmiştir. İbni Ebîdünya boş eğlencelerin kötülenmesi konusunda bu hadisi ele almıştır. Taberani de Kebir isimli eserinde zayıf olduğunu söylemiştir. Bkz. el-İrâkî, Ebul Fadl zeynuddin Abdurrahim bin Hüseyin, El-Muğnî An Hamli'l-esfâr fi'l-esfâr, Tahricu Mâ fi'l-ihyâi mine'l-ahbâr, Daru İbni Hazm, bs. 1, Beyrut-Lübnan 2005.

³⁵ Ükbe Bin Amirin bu hadisini dört sünen sahibi alim kitabına fasid olarak almıştır. Bkz. El-Muğnî An Hamli'l-Esfar, s.758.

³⁶ Bu hadis muttefekun aleyhtir. İbnu Mesud tan da nakledilmiştir. Bkz. Buhari:6878; Müslim:1676.

³⁷ Gazâlî, İbn Mesud'un bu hadisinin sahih olmadığını söyler, zira senesinde belirsiz isimler vardır. Bkz. El-Gazâlî, İhya-u Ulûmi'd-Din, II, 268.

Ve dediler ki: Hz. Ömer ihrama girmiş bir grup yanından geçerken aralarında mırıldanan birine rastladı ve ona şöyle dedi: “Allah size böyle bir şeyler duyurmasın, Allah size böyle bir şeyler duyurmasın.”

Nafi'den rivayet edilen başka bir rivayet göre Nafi şöyle der: bir gün Hz. Ömer'in oğluyla giderken bir çobanın zorna çaldığını duyduk, İbn Ömer parmaklarını kulaklarına koyarak tıkadı ve yolunu değiştirdi. Bana sordu “Ey Nafi hala duyuyor musun?” ta ki hayır duymuyorum diyene kadar kulaklarını tıkadı ve şöyle dedi: “Hz. Peygamberin böyle yaptığını gördüm.”³⁸

Fudayl b. İyaz³⁹ da şöyle der: “mûsikî zinaya yol açar”, bazıları da “mûsikî fucura götürendir” der.

Bizim görüşümüz şu şekildedir: İbn Mesud'un “Mûsikî kalpte nifakı yetiştirir” sözü mûsikîyi söyleyen hakkında söylenmiş bir sözdür. Zira mûsikî söyleyen kişi sesini diğerlerine beğendirmek için onlara yalakalık yaparak münafıklık yapar ki bu dahi harama götürmez.

Süslü kıyafetler giyip ve muhmelice atlara/develere⁴⁰ binerek gövde gösterisi yapmak ve buna benzer eylemler gerçekleştirmek de kalpte nifak ve riya oluşturur, ancak bu durum onları haram kılmaz. Mûsikî konusuna da bu şekilde bakılabilir.

Hz. Ömer'in “Allah sizlere böyle şeyler duyurmasın” sözü ise yine haram olduğuna işaret etmez. Çünkü onlar böyle şeylerden mahrum idiler bu tür davranış ve eylemleri gereksiz eğlence olarak görüyorlar ve kendilerine yakıştırmıyorlardı. Ve bu tür eğlenceler onları Allah'a değil daha çok eğlenceye ve rehavete sürüklüyor diye düşünmüşlerdir. Ayrıca yanlarından geçtiği grup ihram halindeydiler ve o duruma yakışmayan bir davranışta bulunuyorlardı.

İbn Ömer'in kulaklarını parmaklarıyla tıkamasına gelince, dikkat ederseniz bunu yaparken Nafi'a aynı şeyi yapmayı emretmemiş ve tıkamamasını da kınamamıştır. Sadece kalbini ve kulaklarını böyle bir eğlenceden korumak istemiştir ki, belki böyle bir şey onu harama sevkeder diye. Hz. Peygamber'in aynı şeyi yapması ve öyle yapılmasını emretmemesi, bunun haram olduğunu değil, yapılmamasının tercih edildiğini gösterir. Bize göre de çoğu zaman terk edilmesi gerekir, zira dünyevi bir çok eğlence kalbi olumsuz etkileyerek onu Allah'tan uzaklaştırır.

Buna göre deliller ışığında mûsikînin mubah olduğu ortaya çıktığına göre, bundan sonra muhalefet edenleri bizi ilgilendirmez, zira bize düşen doğruyu bulup hakikatı ortaya çıkarmaktır⁴¹

İMAM GAZZALİ'YE GÖRE TERCİH EDİLEN GÖRÜŞ

İmam Gazâlî mûsikîyi helal, mekruh ve haram diyenlerin görüşlerini ve delillerini tek tek dile getirip onlara tek tek yanıt verdikten sonra, kendi görüşüne dair aklî ve naklî delilleri anlaşılır bir üslupta zikrederek mûsikînin belli şartlara bağlı kalarak mubah olduğu sonucuna varır. Gazâlî şöyle der:

³⁸ İbn Ömer'in hadisini Ebu Davudmünker olarak niteledi, Bkz. el-Vera', İbn Ebu Dünya, Dar Selefiyye, Küveyt 1988, s. 88.

³⁹ Ebû Ali el-Fudayl b. İyâz b. Mes'ûd et-Temîmî el-Yerbûî (ö. 187/803)

⁴⁰ Muhmelice binekler: Kolay güdülen binekler, el-Mu'cemu'l-Vasît, Kahire Arap Dili Topluluğu, Dar Dava II, 955.

⁴¹ El-Gazâlî, İhya-u Ulûmi'd-Din, II, 268.

“Taklîd mertebesindeki hak tâlipleri her ne kadar görüşlerin hepsini incelemeye çalışsa da bu görüşleri birbiriyle çelişik bulacaktır ve bunun sonucunda ya ne yapacağını bilmez ya da canının istediği görüşe meyleder hâle gelir ki bu iki tutum da kusurdur. Zira onun hakka lâıyıkıyla tâlip olması gerekir ki bu da bir fiilin mahzûrlu ya da mübâh olduğunun nasıl anlaşılacağını bilmesidir, bunu aşağıda zikredeceğiz:

Şunu bilin ki mûsikî haram demek, Allah onu dinleyeni cezalandıracak demektir. Bu da sadece akıl ile değil nakil yoluyla da teyit edilmelidir. Çünkü helal ve haramlar nas ve kıyas ile belirlenir. Nas derken Hz. Peygamberin söz ve davranışyla emredip yasakladıkları kastedilmektedir. Kıyasın ne olduğu da malumdur. Bir konuda nas yoksa ve kıyasla da haram olduğu sonucuna varılmazsa, o haramdır denilemez ve mubah sayılır. Mûsikîyi da haram kılan nas ya da kıyas bulunmamaktadır. Bunu da haram diyenlere verdiğimiz yanıtlarda gördük. Buna rağmen biz mubah olduğuna dair kendi akli ve nakli delillerimizi sıralayalım.”⁴²

Bu demek oluyor ki, Gazâlî mûsikînin mubah olduğunu yeğler ve bunu benimseyenlerin delillerini destekler. Tespit edilmediği gerekçesiyle de mûsikî haramdır diyenlerin tüm delillerini çürütür.

GAZZALÎ’NİN MÛSİKÎ DİNLEMENİN MÛBAH OLDUĞUNA DÂİR GÖRÜŞÜNÜ DESTEKLEYEN DELİLLER

Gazâlî şöyle der: “Nas ve kıyas da mûsikînin mubah olduğunu göstermektedir.”

Birincisi: Mûsikînin Mubah Olduğunu Gösteren Naklî Deliller

Bu bölümde Gazâlî mûsikînin mubah olduğuna dair üç delil sunuyor. İlki kadınların Hz. Peygamber’i Medine girişinde ilahi söyleyerek karşılaması; ikincisi Hz. Ayşe’nin yanındaki iki cariye’nin mûsikî söylemesi; üçüncüsü Hz. Peygamber ve Ayşe’nin mescitteki Habeşilerin oynamalarını seyretmesidir. Bu hadisler ışığında Gazâlî 8 konuyu irdeleyerek mûsikînin mubah olduğunu ispatlamaya çalışır.

Gazâlî şöyle der: “Kadınların Hz. Peygamber’i Medine girişinde ‘Tale’al-bedru aleynâ min seniyyâti’l-veda’ diyerek def eşliğinde ilahi söyleyerek karşılaması buna delildir. Bu, peygamberin gelişine dair mutluluklarını belirtme yöntemleridir, bu da iyi bir mutluluk ve iyi bir eğlencedir, bu eğlenceye oynama ve benzer hareketler de eşlik etmiştir.”⁴³

Bunu kanıtlayan bir şey de Buhari ve Müslim sahihlerinde Hz. Ayşe’den yapılan şu rivâyettir: “Habeşler mescitte oynarken Hz. Peygamber beni kıyafetleriyle gizlemeye çalışıyordu.”⁴⁴

⁴² El-Gazâlî, İhya-u Ulûmi’d-Din, II, 270.

⁴³ Söz konusu hadisi Beyhaki, Tirmizi de Menakıp bölümünde (3691) tahric ettiler, Bkz. Câmî’u’l-Usul fi Ahadisî Rasul, Dar Beyan, bs. 1, VIII, 617.

⁴⁴ Bu hadis muttefakun aleyhtir. Bkz. Buhari 5236; Müslim 892.

Yine Hz. Ayşe'den rivayet edildiğine göre Hz. Ebu Bekir (r.a) Hz. Ayşe'nin yanına girmiş ve yanında def çalan ve eğlenen iki cariye görmüştür⁴⁵, bu sırada Hz. Peygamber de yüzünü kıyafetiyle örtmüş bir şekilde uzanmış bulunmaktayken, Hz. Ebu Bekir cariyelere kızınca peygamber yüzünü açmış ve “Bırak eğleninler ey Ebu Bekir, bugün bayramdır.” demiştir.

Hz. Ayşe şöyle demiştir: “Habeşler mescitte oynarken peygamber beni kıyafetiyle gizliyordu, Hz. Ömer onlara kızınca peygamber şöyle dedi: “Sakin ol”⁴⁶. Amr b. Haris rivayetinde de “Mûsikî söyleyip def çalıyorlardı.” eklemesi vardır.⁴⁷

Yine Hz. Ayşe bir rivayette şöyle der: “Bir gün yanımda iki cariye mûsikî söylerken Hz. Peygamber girdi ve yüzünü çevirerek yatağa uzandı, Hz. Ebu Bekir girdi ve “Peygamberin yanında şeytanın zurnasını mı öttürüyorsunuz?!” dedi. Hz. Peygamber ona şöyle dedi: “Bırak oynasınlar.” Daha sonra ben de onlara göz işareti yapınca çıkıp gittiler.”⁴⁸

Buhari ve Müslim sahihlerinde geçen tüm bu hadisler, mûsikî ve eğlenenin haram olmadığını göstermekle kalmayıp şu meselelerde de ruhsatlar olduğu anlamına gelmektedir:

İlki: Oynamak. Habeşlerin oyun ve eğlenmedeki adetleri de bellidir.

İkincisi: Bu eylemin mescitte gerçekleştirilmesi.

Üçüncüsü: Hz. Peygamber'in Hz. Ömer'e “sakin ol bırak oynasınlar” demesi, yani bu durumda bir haram söz konusu olsaydı elbette ona peygamber engel olurdu.

Dördüncüsü: Hz. Ebu Bekir ve Ömer'i engellemelerine mani olarak o günün bayram günü olduğunu hatırlatması, yani mutluluk ve eğlence günüdür.

Beşincisi: Habeşler oynarken uzun süre onları izlemesi ve Hz. Ayşe'nin izlemesine izin vermesi, haram olsaydı elbette izlemez ve izlemesine de izin vermezdi.

Altıncısı: Hz. Ayşe'ye başta “bakmak ister misin” diye sorması.

Yedincisi: iki cariye de def çalma, oynama ve mûsikî söylemeye izin vermesi.

Sekizincisi: Peygamberin uzanırken cariyelerin mûsikî söylemelerini dinlemesi ve bundan rahatsız olmaması, haram olsaydı elbette orada kalıp dinlemezdi.⁴⁹

Bu ölçü ve kriterler mûsikî, oyun ve def çalmanın mubah olduğunu gösterir. Ayrıca Habeşlerin oyununu izlemek, mutlu günlerde sevinip eğlenmenin de mubah olduğunun kanıtıdır.⁵⁰

İkincisi: Mûsikînin Mubah Olduğuna Dair Akfî Deliller

İmam Gazâlî mûsikînin mubah olduğuna bir de kıyas yoluyla delil getirir. Ve bu konuda şöyle der:

⁴⁵ İbnü'l-Cevzî şöyle der: “Görünen o ki bu cariyeler küçük yaşta idiler, çünkü Ayşe'nin yaşı küçük idi ve peygamber kendisine cariyeler getirirdi.” Bkz. Telbisu İblis, Cemalettin Ebu Farac Abdurrahman b. el-Cevzi, Dar el-Fikr, Beyrut, bs. 1, 1421H/2001.

⁴⁶ Müslim Ebu Hureyre'den rivayet etti. Bkz. Câmi'u'l-Usul, VIII, 453.

⁴⁷ Bu hadis muttefakun aleyhtir. Bkz. Buhârî, 949; Müslim, 892.

⁴⁸ Buhari, 949; Müslim, 892.

⁴⁹ İbnü'l-Cevzî mûsikî dinelemenin caiz olduğunu söyleyenlere şöyle yanıt verir: Delil gösterdikleri delil kabul edilemez, zira mûsikînin insan üzerindeki etkisi bellidir, bu delilleri Ebu Nuaym Isfahani gibi tasavvufa düşkün kişiler kullanmıştır.

⁵⁰ El-Gazâlî, İhya-u Ulûmi'd-Din, II, 269.

“Buradaki kıyas şöyle yapılır: Mûsikîde birçok anlam birleşmiştir ve bunları tek tek incelemek gerekir. Örneğin mûsikîde kalbi harekete geçiren anlamlı ve ritmik şeyler söyleyen güzel bir sesi dinlemek vardır. Bu anlamlardan en geniş güzel ses konusudur. Güzel ses de ritmik olan ve olmayan şeyler söyleyen olarak ikiye ayrılır. Ritmik olan şeyler de şiirler gibi anlamlı olanlara ve cansız varlıkların ya da hayvanların sesleri gibi anlamsız olanlar olarak ikiye ayrılır.”

51

Güzel Sesi Dinlemenin Hükümü

Birincisi: Akfî Delil

“Güzel sesi dinlemek aslında nas ve kıyas ile helaldir, kıyası da şuradan kaynaklanmaktadır: İnsanın beş duyularından biri duymak olup onunla bir şeyler dinlemek ve bundan zevk ve lezzet almak, diğer duyuların zevk aldığı şeylerin helal olması gibi helaldir.”

İkincisi: Naklî Delil

Nassın mûsikîyi mubah kılmasına dair deliller şöyledir:

1. Cenab-ı Allah şöyle demiştir: “Yarattığında dilediği şeyi daha fazla kılar...”⁵², ulema buradaki maksadın güzel ses olduğunu zikrederler, hadis de şöyle der: “Allah hiç bir elçiyi güzel sesi olmadan göndermez.”⁵³
2. Hz. Peygamber şöyle der: “Allah Kur’an-ı Kerîm’i güzel sesle okuyanları, mûsikî söyleyen câriyesini dinleyen adamdan daha da iyi dinler.”⁵⁴
3. Hz. Davut’u öven bir hadiste de şöyle der: “Zeburu okurken çok güzel bir sese sahip idi, öyle ki o okurken insanlar, cinler ve tüm hayvanlar bir araya gelir ve onu dinlerdi.”⁵⁵
4. Hz. Ebu Musa el-Eşari’yi överken Hz. Peygamber şöyle dedi: “Hz. Davut’un zurnalarından birine sahiptir.”⁵⁶
5. Allah’ın “Şüphesiz ki seslerin en çirkini eşek sesidir.”⁵⁷ demesi güzel seslerden hoşlandığı anlamına gelmektedir.⁵⁸

Güzel ve Ritmik Sesleri Dinlemenin Hükümü

Gazâlî şöyle der: “Ritmik sesler çıktıkları kaynak itibariyle 3’e ayrılır:

1. Zurna, çalgı ve davul gibi cansız varlıklardan çıkan sesler.
- 2 ve 3. İnsan veya hayvan gibi canlılardan çıkan sesler. Bu tür sesler ritmik ve güzel olduğundan dolayı kulağa hoş gelmektedir.

⁵¹ El-Gazâlî, İhya-u Ulûmi’ d-Din, II, 270.

⁵² Fâtır 35/1.

⁵³ Tirmizi, Şemail; Bkz. Ebu Bekir Muhammed b. Abdullah b. İbrahim b. Abduh Bağdadi Şafii, Kitâbu’l-Fevâid, bs. 1, Dar İbn Cevzi, Riyad 1997, I, 342.

⁵⁴ Ahmed b. Hanbel, Müsned, 23956, Bkz. Musned-i İmam Ahmed b. Hanbel, Ebu Abdullah Ahmet b. Muhammed b. Hanbel, bs. 1, thk. Şuayb Arnavut, Muessesetu’r-Risâle, 1421H/2001.

⁵⁵ Bu hadisin aslını bulamadım, Bkz. el-Muğni An Hamli’l Esfar, s. 742.

⁵⁶ Bu hadis muttefakun aleyhtir. Bkz. Buhari, 5048; Müslim 793.

⁵⁷ Lokman 31/19.

⁵⁸ El-Gazâlî, İhya-u Ulûmi’ d-Din, II, 271.

Bu tür seslerin, ritmik ve güzel olduğu için haram kılınması imkansızdır. Canlı ve cansızdan çıkan seslerin de arasında fark bulunmadığına göre insandan çıkan ses ile doğadan bir cansızdan çıkan sese aynı gözle bakılmalıdır. Dolayısıyla bir sese kesin haram sayılan bir eylem (içki, kumar vb.) eşlik etmediği sürece o sesi dinlemek haram sayılamaz.”⁵⁹

Güzel, Ritmik ve Anamlı Sesleri Dinlemenin Hükümü

İmam Gazâlî'nin güzel, anlamlı ve ritmik seslerden şiiri kasetmektedir, bu hususta da çoğu alimler anlaşmışlar ve haram kılınmış sözler veya benzeri içerikler söz konusu olduğunda o seslerin ve şiirlerin haram olduğu görüşünü öne sürmüşlerdir. Onun dışında Gazâlî ve diğer alimler şiirin mubah olduğunu düşünmektedirler. Diğer alimler şiirlerin mubah olduğuna dair deliller ortaya koysa da, Gazâlî şiirle müziğin birleştirilmesinin mubah olduğuna dair deliller de ortaya koymuştur, çünkü Gazâlî'ye göre şiir de müzik de mubahtır, her iki mubah bir araya gelince ve kesin haram olan bir şey içermediği takdirde mubah olur. Dolayısıyla Gazâlî bu bölümde şiirlerin müzik eşliğinde dinlenmesinin mubah olduğunu söyler ve buradaki müzik aletlerinin de kesin olarak haram kılınmamış olmalardan olmasını şart koşar.

Gazâlî şöyle der:

“Ritmik, güzel ve anlamlı sesi yani şiir dinlemenin hükmüne gelince; şiir insanın gırtlığından çıkar ve elbette bu mubahtır. Çünkü diğer seslerden farkı ritmik, güzel ve anlamlı bir şekilde çıkmasıdır. Bu da haram değildir. Ancak haram kılınanlar eşliğinde gerçekleştirilirse o zaman haram olur ve yazılması, müzikli veya müziksiz söylenmesi de haram olur. Şafî – Allah onu rahmet eylesin- haklı olarak şöyle der: Şiir sözdür, güzeli güzel, çirkini de çirkindir. Şiirin müziksiz söylenmesi caiz olduğuna göre müzikli bir şekilde söylenmesi de caizdir elbette. Ayrıca Hz. Peygamber “Öyle şiirler vardır ki, onlarda hikmet olur.”⁶⁰ dediği halde ve kendi huzurunda şiir söylendiği halde⁶¹, şiir nasıl haram olur?

Buhari ve Müslim sahihlerinde Hz. Ayşe'den şöyle rivayet edilir: Hz. Peygamber Medine'ye geldiğinde Ebu Bekir ile Bilal hastalandı. Ebu Bekir'e “Babacığım nasıl hissediyorsun kendini?”, “Ey Bilal nasıl hissediyorsun kendini?” dedim. Ebu Bekir hastalığı içerisinde şöyle diyordu:

“Her kişi ailesi arasında sabahlar kuşkusuz ölüm insana ayaklarından daha yakındır.”

Hz. Ayşe bu olayı Hz. Peygamber'e aktardığını söyleyerek onun şöyle yanıt verdiğini söyledi: “Allahım bizlere Mekke'yi sevdirdiğin gibi, Medine'yi de daha fazla sevir.”⁶²

Hz. Peygamber sahabilerle Medine'de Cami inşası esnasında harç taşırken şiir de söylemiştir.

Bir keresinde de “Allahım bizlere ahiret hayatını(n güzel olmasını) nasip et, ensar ve muhacirleri de ikramla” anlamında bir beyit söylemiştir.⁶³

⁵⁹ El-Gazâlî, İhya-u Ulûmi'd-Din, II, 272.

⁶⁰ Bu hadis muttefakun aleyhtir. Bkz. Buhârî, 949; Müslim, 892.

⁶¹ Buhari, Ubey b. Ebi Kab, 4145.

⁶² Buhârî, 6372

⁶³ El-İrâkî, Ebu Fadıl Zeynettin Abdurrahim b. Hüseyin, El-Muğnî An Hamli el-Esfar Fi'l Esfar Fi Tahrirci Ma Fi'l-İhya Min Ahbar, s. 745. Dar İbn Hazm, bs. 1, Beyrut/ Lübnan 1426H/2005.

H. Peygamber şair Hassan için Mescid-i Nebevi’de minber tahsis ederdi ve övünerek şöyle derdi: “Hassan Allah’ın resulünü övdükçe Allah onu destekler.”⁶⁴

Nabiğa şiir okuduğunda H. Peygamber’in onu övdüğü rivayet edilir.⁶⁵

H. Ayşe şöyle der: Sahabiler peygamber huzurunda ilahi söylerler ve peygamber buna tebessüm ederek karşılık verirdi.⁶⁶

Amr b. Şerid b. Ebih’ten edilen rivayette şöyle der: H. Peygamber’e Ümeyye b. Salt’in şiirlerinden 100 beyit okudum. H. Peygamber her okuduğum beyitte “Âh âh, şiiriyle az kaldı Müslüman olacaktı.” dedi.⁶⁷

Enes’ten (r.a) rivayet edildiği üzere, yolculuk esnasında H. Peygamber’in yanında yürürdü, Enceşe de kadınların, Bera b. Malik de erkeklerin yanında yürürdü, H. Peygamber Enceşe’ye “Ey Enceşe kadınlara karşı yumuşak ol” dedi.⁶⁸

Bu tür yolculuklar esnasında Arapların bir âdeti olup daha sonra da devam ettirildiği üzere güzel, anlamlı ve ritmik sesle şiirler de söylenirdi. Sahabilerden kimsenin buna karşı çıktığı görülmemiş, hatta bundan zevk aldıkları da söylenmiştir. Dolayısıyla bu mûsikînin; ritmik, güzel ve anlamlı bir söz olması açısından da haram kılınmaması gerektiği kanaatindeyiz.”⁶⁹

Güzel, Ritmik, Anlamlı ve Kalbi Tahrik Eden Sesleri Dinlemenin Hükümü

Gazâlî, mûsikî dinleme bölümünü mûsikînin kalp üzerindeki etkisini ele alarak sonlandırmıştır. Şüphesiz ki mûsikînin kalp ve duygular üzerindeki etkisi büyüktür. Dinleyiciye mutluluk veya hüznün ya da motivasyon verir, onu iyilik yapmaya veya günah işlemeye sevk eder. Bu durumda Gazâlî genel hüküm vermek yerine her duruma ayrı bir hüküm verir. Örneğin mûsikî dinlemeyi mubah görürken, o mûsikînin dinleyiciyi günaha sevk etmemesi gerektiğini söyler. Onun dışında mûsikînin mubah olduğunu da belirtir.

Gazâlî şöyle der: “Mûsikînin kalp üzerindeki etkisi hususuna gelince, Allah’ın müzik ve mûsikîler üzerinde bir sırrı vardır, öyle mûsikîler ve müzikler vardır ki bazıları üzüntü ve hüznün verirken diğerleri ferahlık ve neşe verir. Bazıları da insanı onun ritminde hareket etmeye sevk eder. Aslında kişinin müzikten etkilenmemesi bir problemdir. Zira kişinin bundan etkilenmemesi, katı ve sert huylu olduğunu gösterir.

Ayrıca kalpteki bu hareketi oluşturan şeyin söylenen şeyin içerdiği anlamlar olduğu iddaası da doğru değildir. Zira beşikteki bebek güzel ses ve müzikler duyunca ağlamayı keser ve onu dinlemeye geçer, beşikteki bebeğin bu anlamları anlaması ise söz konusu olamaz. Ayrıca kuşların güzel müzik ve seslerden etkilenmesi de bunu göstermektedir.

Dolayısıyla mûsikîler hususunda kesin ve mutlak olarak haram denilemez, bilakis kişiye ve duruma göre değişebilir. Nitekim mûsikî dinlemenin hükümü, kalpte oluşturduğu şeylerin hükmüne tâbidir.⁷⁰

⁶⁴ Buhari, Ebu Davud, Tirmizi, Hakim. Tirmizi Hasen derken Hakim sahih isnadlı der. Bkz. El-İrâkî, El-Mugni An Hamli el-Esfar, s. 745.

⁶⁵ Begavi, Mu’cemu’s-Sahabe, İbn Abdi’l-Ber, İstiab, zayıf senetli, Bkz. el-Muğni An Hamli’l Esfar.

⁶⁶ Tirmizi, Cabir b. Semura, Bkz. El-İrâkî, El-Muğni An Hamli el-Esfar, s. 745.

⁶⁷ Müslim, El-İrâkî, El-Muğni An Hamli el-Esfar, s. 746.

⁶⁸ Buhârî, 6161.

⁶⁹ El-Gazâlî, İhya-u Ulûmi’ d-Din, II, 272.

⁷⁰ El-Gazâlî, İhya-u Ulûmi’ d-Din, II, 275.

Kumar ve İçki Meclisleriyle İlişkili Çalgı Aletlerinin Hükümü

Gazâlî'ye göre İslam'ın açık bir şekilde haram kılmadığı çalgı aletleri dışındaki aletler haram olmayıp mubahtır. Haram kılınan aletler ise kumar ve içki meclislerine özel olanlardır. Zira İslam içki ve onunla bağlantılı her şeyi yasaklamıştır. Dolayısıyla İslam'da nefsi günaha sevk eden her türlü alet ve davranış haram kılınmıştır.

Gazâlî'ye göre buradaki yasaklamanın hikmeti bu aletlerin gönülde oluşturduğu zevk ve duygular değil, içki meclisleriyle bağlantılı olmalarıdır. Bu aletler; telli çalgılar, zurna türleri ve davuldur.

Gazâlî şöyle devam eder: “İçki ve kumar meclisleriyle bağlantılı olanların dışında hiç bir alet mutlak olarak haram kılınmamıştır. Bu tür aletlerin haram kılınması da içkiye teşvik etmemesi içindir.

Yabancı kadınla halvet zinaya götüreceği olması dolayısıyla haram kılındığı gibi, bu aletler de günaha götüreceği için haram kılınmıştır. Hz. Peygamber de “Her kralın bir haremi vardır, Allah'ın haremi de haramlarıdır.”⁷¹ demiştir.

Bu yüzden bu aletler üç nedenden dolayı haram kılınmıştır:

İlki: Bu aletlerin içkiye sevk etmesi.

İkincisi: İçki ilk yasaklandığında onu hatırlatan ve ona sevk eden her şey de yasaklanmıştır, bu yüzden de içkiyi hatırlatan ve ona özel olan kablarda yemek yemek ve takdim etmek de yasaklanmıştır.⁷² Aynı şekilde dinlenen mûsikî kişiyi içkiye veya başka bir günaha sevk ediyorsa o alet ve mûsikî da haramdır.

Üçüncüsü: Bu tür aletler etrafında toplanmak küfür ehline banzemek olduğundan dolayı sakınılması emredilmiştir.

Bu durumda eğer bir grup kendi aralarında toplanıp meclislerini süsleyip ve söz konusu kapları kullanarak aralarında Sekencîn⁷³ dağıtan birini tayin edip içki meclislerine benzer bir şekilde eğlenip mûsikî söyleyip çalgı çalarlarsa, söz konusu içecek helal olsa dahi bu yaptıkları haramdır. Çünkü burada küfür ehline benzemeleri söz konusudur. İşte bu yolla, zurna ve benzeri aletler de haram kılınmıştır. Onun dışındakilerde ise haramlık söz konusu değildir.⁷⁴ Çünkü çobanlar ve hacılar da zurna ve belli davullar kullanmaktadırlar. Dolayısıyla içki meclislerini ve küfür ehlinin davranışlarını anımsatmayan her çalgı helaldir.

Sonuç olarak çalgı aletlerinin haram kılınmaları, güzel ses çıkardıkları için değil, günaha ve içkiye sevk etmemeleri amacıyla. Cenab-ı Allah şöyle der: “De ki Allah'ın yeryüzünden kulları için çıkardığı süsleri ve temiz rızıkları kim haram kılabilir?”⁷⁵. Bu yüzden bu sesler ve aletler aslında mubah olup, kendisine haram unsurları karıştığında haram sayılmaktadır.”⁷⁶

⁷¹ Müslim, 1599.

⁷² Buhari, 3492; Müslim, 1993.

⁷³ Sekencîn: Fars Dili asıllı bir kelime olup bir içecek türüdür. Bkz. Komisyon, Mu'cemu'l-Vasît, Kahire Arapça Dili Topluluğu, Dar Dava, I, 441.

⁷⁴ Müzik aleti adı, Bkz. Renhart Beter An Duzi, Tekmiletu Macim Arabiyye, Irak Kültür ve Medya Bakanlığı, bs. 1, 1979, VI, 229.

⁷⁵ A'râf 7/32.

⁷⁶ El-Gazâlî, İhya-u Ulûmi'd-Din, II, 273.

Mûsikî Dinlemede Bulunması Mümkün Olup Onu Haram Kılan Unsurlar

Gazâlî mûsikî dinlemeyi mubah saymasına rağmen, bu mubahlığın tüm mûsikîleri kapsamadığı görüşündedir. O, mûsikî dinlemeyi beş hususla beraber değerlendirmiştir. Eğer bu beş husus mûsikîye girerse mubahlıktan çıkar ve bu hususa uygun yeni bir hüküm alır:

Bu beş husus mûsikînin tüm rûkûnlerini kapsamaktadır:

1. Mûsikîyi söyleyen (kadın/erkek).
2. Mûsikîyle birlikte kullanılan müzik aletleri.
3. Mûsikînin kelimeleri.
4. Mûsikîyi dinleyenin hal ve tavırları.
5. Mûsikînin kalpte bıraktığı eser ve etki.

Gazâlî şöyle der: “Mûsikî dinlemenin haram olduğu bir durum var mıdır diye sorarsan bunun şu beş hususa bağlı olarak gerçekleşebileceğini söylerim: Okuyucu, alet, mûsikînin içeriği, dinleyicisinin hali ile bunu ne kadar sürekli yaptığı ve dinleyicinin avamdan olması.”⁷⁷

Gazâlî bu hususlardan her birini detaylıca ele almıştır.

Birincisi: Mûsikîyi Okuyan Kişi

Gazâlî'nin buradaki maksadı mûsikîyi söyleyenin kim olursa olsun bunun fitne ve günaha yol açmamasıdır. Gazâlî şöyle der: “(Mûsikî dinlemeyi haram kılan hususlardan biri) mûsikîyi söyleyenin ona bakılması câiz olmayan ve dinlenildiğinde fitne oluşmasından çekinilen bir kadın olmasıdır. Bu durum yalnızca mûsikîde geçerli de değildir. Bilakis bir kadının sesinin nağmesiz normal diyalogta da fitne oluşturmasından korkuluyorsa, onunla normal şekilde konuşmak ve diyalogta bulunmak da câiz olmaz, aynı şekilde Kur'an okurken sesini dinlemek de câiz olmaz.”⁷⁸

İkincisi: Mûsikîye Eşlik Eden Aletler

Gazâlî bir mûsikînin harama girmemesi için onunla birlikte içki ve kumar meclislerine veya küfür ehline özel müzik aletleri olmaması gerektiğini söyler. Bu aletleri de telli çalgılar, zurna ve davul olarak üç çeşide ayırır. Bunun dışındaki aletleri mubah görür.⁷⁹

Üçüncüsü: Mûsikînin Sözleri

Gazâlî mûsikînin sözlerini İslam'ın edep ve ahlak ilkelerine göre değerlendirir. Mûsikînin sözleri her türlü haramdan arınmış olmalı, hatta haramdan uzaklaştırıp helal ve iyiliğe sevk etmelidir. Gazâlî mûsikî veya şiirin, fuhuş veya hiciv içermemesi gerektiğini söyler. Ayrıca şiir Rafizilerin de yaptığı gibi Allah, Peygamber ve sahabilerin aleyhine sözler içermemelidir. Böyle mûsikî ve şiirleri de dinlemek haramdır. Onun dışında küfürü ve kafirleri yeren mûsikî ve şiirleri dinlemek caizdir. Hatta Hz. Hassan b. Sâbit peygamberi öven ve kafirleri yeren şiirler söylerdi.⁸⁰

⁷⁷ El-Gazâlî, İhya-u Ulûmi'd-Din, II, 281.

⁷⁸ El-Gazâlî, İhya-u Ulûmi'd-Din, II, 281.

⁷⁹ El-Gazâlî, İhya-u Ulûmi'd-Din, II, 282.

⁸⁰ Bu hadis muttefakun aleyhtir. Bkz. Buhârî, 3213; Müslim, 2486.

Nesîp⁸¹ denilen hususa gelince; o, kadınların zâhir uzuvlarını detaylıca anlatan şiirlerdir. Gazâlî'ye göre bu tür şiirleri yazmak ve dinlemek haram değildir, ancak onu dinleyen belli bir kadın üzerinden bunu düşünürse haram sayılır, bunun dışında ise mubahtır.⁸²

Dördüncüsü: Dinleyicinin Hali

Gazâlî dinleyicinin sadece mûsikî dinlemekle şehvete meyilli kimselerden olmaması gerektiğini vurgular, kişi böyleyse mûsikî dinlemesi haram sayılır.⁸³ Çünkü ona göre mûsikî dinleyerek harama kapı aralamış olur.⁸⁴

Beşincisi: Mûsikî Dinlemenin Sürekli Meşguliyet Arz Eden Bir Âdete Dönüşmemesi

Gazâlî burada mûsikînin mutlak mubaha dönüşmemeli gerektiğini vurgular, zira kişiyi ibadet ve görevlerinden alıkoymamalıdır. Zira haddini aşan mubah tersine döner ki, Cenab-ı Allah şöyle der: “Ey Âdemoğulları her namaz kılacağınızda güzelce giyinin ve yiyin için fakat israf etmeyin. Çünkü Allah israf edenleri sevmez.”⁸⁵. Her hususta aşırıya kaçmak, onu asıl hükmünden harama çevirir.⁸⁶

İmam Gazâlî'nin Görüşünün Özeti

İmam Gazâlî; mûsikî dinlemenin kayıtsız şartsız mubah olduğu söylememiş, onu farklı koşullar üzerinden değerlendirip belli kayıtlar getirmiştir. Yoksa günümüzde yaygınlaşmış olan birçok rezil mûsikî ve şiir de o kayıtsız şartsız mubahlık hükmüne dâhil olurdu. Gazâlî mûsikîye, söyleyene, dinleyenine o andaki hâline ve mûsikîye eşlik eden âletlere dâir bir takım kayıtlar getirmiş, böylece şüpheye yer bırakmadığı gibi bu izin kapsamına kesin olarak yasaklanmış olan haramların dâhil edilmesinin de önüne geçmiştir.

Bu beş kriter günümüzde de geçerli olup mûsikîleri değerlendirmemizde bize ışık tutmaktadır. Bu beş kritere uyan mûsikîler mubah olup uymayanlar ise haram dairesine girmiş olur.

MUHAMMED GAZÂLÎ'NİN MÛSİKÎ DİNLEMEYLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

Muhammed Gazâlî⁸⁷ mûsikî konusundaki görüşlerinde Ebu Hamid Gazâlî'nin görüşünden farklı bir görüş beyan etmeyip onun görüşlerini desteklemiştir. Ancak bunu yaparken akli delillere nakli delillerden daha fazla başvurmuştur. Zira konuyu ağırlıklı olarak fikrî yönden ele almıştır. Aşağıda zikredeceğimiz Gazâlî'nin Sünne-i Nebeviyye adlı kitabında fakih ve ulemeden mûsikî dinlemeye dâir naklettiği görüşlerindendir:

⁸¹ Nesip: Belli bir kadını tahsis etmeksizin kadınların genel olarak güzelliklerini zikretmektir.

⁸² El-Gazâlî, İhya-u Ulûmi'd-Din, II, 282.

⁸³ İbnu'l-Cevzi bu hususta Gazâlî'yi desteklemektedir. Bkz. Teblisu İblis, s. 220.

⁸⁴ El-Gazâlî, İhya-u Ulûmi'd-Din, II, 283.

⁸⁵ A'râf 7 /31.

⁸⁶ El-Gazâlî, İhya-u Ulûmi'd-Din, II, 283.

⁸⁷ Muhammed Gazâlî (1917-1996), İslâmî ilimlerin hemen her alanında onlarca eser vermiş velûd bir âlimdir. Yirminci yüzyılın en önemli ıslahatçı âlimlerinden birisi olan Gazâlî, bütün hayatı boyunca İslâm ümmetinin dertleriyle dertlenmiş, sorunlarına çözümler sunmak için bütün mesaisini harcamış aksiyoner bir âlimdir. Vakur ve tavizsiz duruşu sebebiyle çeşitli musibetlere maruz kalmış, hapse atılmış, ülkesinden sürgün edilmiş ve fakat tebliğ ve davet çalışmalarından asla vazgeçmemiş örnek bir şahsiyettir. “Yaşadığınız gibi ölürsünüz” hükmü fehvasınca, ilerlemiş yaşına rağmen yine bir tebliğ ve irşad faaliyeti için gittiği Suudi Arabistan'ın Riyad kentinde katıldığı bir konferans esnasında rahatsızlanarak Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur.

“Allah amelleri niyetlere bağlamıştır, aşırı eğlence ve mubaha kaçmadan insan nefsinin dinlendirebilir. Hakikaten mûsikî da şiir ve diğer sözler gibidir, güzeli güzel çirkini de çirkindir. Günaha sevk eden ve güdüleri uyandıran mûsikîler olduğu gibi, temiz ve iyiliğe neden olanı da vardır. Biz sadece günaha sevkeden mûsikîlere karşıyız...”

Mûsikîyi açık ve mutlak bir şekilde haram kılan herhangi bir hadis bulunmamaktadır. Bazı alimler de “İnsanlardan öyleleri vardır ki lahve’l-hadîsi, bir ilme dayanmadan Allah yolundan saptırmak için satın alırlar...” âyetini delil göstererek haram demektedirler.

Ancak kişi iyi niyetle ve kendini dinlendirip daha fazla ibadet ve iyilik yapmak için mûsikî dinliyorsa, bunda beis yoktur. İbn Hazm’ın da dediği gibi, biri kötülük yapmak amacıyla bir mushaf da alıp kötülük yapabilir, dolayısıyla her amel niyete göredir...

Ancak bazı alimlerin mûsikîyi haram kılması, ona eşlik eden içki, fuhuş vb. şeylerden dolayısıdır ki İmam Buhari de bir hadisinde benzer şeyden bahseder.

Ancak bahsedilen tüm haramlar bir mûsikîde toplanmayabilir... Herhalükarda, eğer bir mûsikîye bahsedilen haramlar eşlik ediyorsa, o mûsikî haramdır, bu tür haramlar içermiyorsa mubahtır.

Bu bölümde zikredilen en önemli şeylerden biri de, Buhari’nin Ebu Malik el-Eş’ari’nin rivayet ettiği hadisi zikretmesidir. Hadise göre Hz. Peygamber şöyle demiştir: “Milletimden öyle kavimler çıkacak ki zinâyı, ipeği, içkiyi ve çalgıları helal görecekler....”⁸⁸

Buhari’nin rivayetine itimad edilebilir çünkü senet bakımından sağlamdır, ancak İbn Hazm şöyle der: Buradaki senet munkatı’dır, Buhari ile hadis ravisi Sadaka b. Halit arasındaki râvî kayıptır...

Bize göre Buhari’nin bu tablodaki bütün unsurların birleşmesinin, yani içki ve fuhuş içerikli eğlencenin haram olduğunu kasetmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Bunların haram olduğu ise zaten üzerinde ittifak edilmiş bir şeydir.

İbn Hazm mûsikînin haram görülmesiyle ilgili şöyle der: Bu bâbta zikredilen rivâyetlerin hiçbirisi sahih değildir, hepsi mevzudur. Bunlardan biri dahi senet bakımından doğru olup peygambere ittisal etseydi elbette onun gerektirdiği hükmü benimserdik.

Müzik de mûsikî gibidir, sünnette de peygamber Ebu Musa Eş’ari’nin sesini kuran okurken övmüştür.

Ayrıca peygamber def ve zurnanın seslerini rahatsız olmadan dinlemiştir. Dolayısıyla bazıları müziği neye göre yasaklıyor anlayamıyorum. Müziklerin kişiler üzerinde etkileri farklı farklıdır, dolayısıyla bazıları elbette eleştirilip itiraz edilebilir.

Konunun başına dönecek olursak, ümmetimiz eğlenceden ziyade ciddiyete muhtaçtır, onur ve değer sahibi sanatçılarımız olsaydı sanat ve mûsikîler, fesat ve güdüleri tahrik etmek için değil, ümmetin kalkınmasında bir araç olarak kullanılabilirdi.”⁸⁹

⁸⁸ Buhari, VII, 106, hadis no: 5590.

⁸⁹ Gazâlî, Muhammed, es-Sunnetu’n-Nebeviyye beyne ehli’l-fikhi ve ehli’l-hadîs, Dar Şuruk, bs. 1, 1989, ss. 66-79.

KARADAVİ'NİN MÛSİKÎ DİNLEMEYLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

Günümüzde insaf sahibi herkes, günümüz meselelerinde Dr. Yusuf Karadavi⁹⁰'nin görüşlerine başvurmalıdır. Zira kendisi günümüzü ilgilendiren birçok dini konuda görüşünü belirtmiş ve her şeyi mubah görenler ile radikaller arasındaki orta çizgiyi tutturmuştur, görüşlerinde nas ve hadis çizgisinden de ayrılmamıştır. “Helal ve Haram” kitabında Karadavi mûsikî dinleme konusunu detaylıca ele almış ve bu husustaki düşüncelerinin ortaya koymuştur.

Dr. Karadavi şöyle der: “Öyle eğlence türleri vardır ki, insanı ve nefsinin dinlendiren, kulaklara ve gönüllere güzel duygular yaşatır. Bu tür eğlenceler içki ve diğer dini yasaklar içermediği sürece İslam tarafından mubah kılınmıştır. Düğün, bayram ve benzeri gibi özel günlerde bu tür eğlencelere başvurmakta herhanbi bir beis görülmemiştir.

Hz. Ayşe rivayet olunur ki bir kadın Ensardan bir erkekle evlendiğinde Hz. Peygamber şöyle demiştir: “Ey Ayşe! Düğünlerinde eğlence olmuş mu, zira Ensar eğlenceyi severler.”. İbn Abbas’tan rivayet edilen başka bir rivayete göre de Hz. Ayşe’nin akrabalarından birini Ensardan bir erkekle evlendirmesi üzerine Hz. Peygamber kendisine şöyle demiştir: “Ey Ayşe kıza hediye verdiniz mi?” “Evet ey Allah’ın resulü”, “Peki kızla birlikte mûsikî söyleyen birini gönderdiniz mi?”, “Hayır ey Allah’ın resulü”, “Keşke gönderseydiniz, zira Ensar eğlenceyi severler.”⁹¹

Ayrıca birçok sahabe ve tabinin mûsikî dinlediği de rivayet edilmiştir.

Bu hususta Hz. Peygamberden rivayet edilen hadislerin çoğu sıkıntılı olup hadis alimleri tarafından eleştiriye maruz kalmıştır. Kadi Ebu Bekir b. Arabi şöyle demiştir: Mûsikî dinlemenin haram kılındığına dair sahih hiçbir şey bulunmamaktadır. İbn Hazm ise şöyle der: Bu konuda rivayet edilen her şey batıl veya mevzudur.

Çoğu zaman mûsikî dinlemek ve söylemek eğlence, içki ve kumar meclisleri ile anılmaktadır, bu nedenle bir çok âlim bunun haram olduğunu söylemiştir. Bazıları ise mûsikînin Allah’ın “İnsanlardan öyleleri vardır ki lahve’l-hadîsi, bir ilme dayanmadan Allah yolundan saptırmak için satın alırlar...”⁹² ayetinde zikrettiği “lahve’l-hadîs”e girdiğini söyler. İbn Hazm söz konusu ayetin onu yapanın küfre düşmüş olacağı bir fiilden bahsettiği ifade eder, o fiil de Allah ile alay etmek ve insanları ona teşvik ve sevk etmektir. Yani burada Allah’ın kınadığı husus budur.

“Haktan sonra dalâletten başka ne vardır?”⁹³ âyetine dayanarak mûsikînin haktan olmadığı dolayısıyla dalâletten olduğunu söyleyenlere İbn Hazm şöyle cevap vermiştir: Hz. Peygamber “Ameller niyetlere bağlıdır...”⁹⁴ demiştir.

⁹⁰ Yusuf el Karadâvi; (1926-2022). Mısırlı din bilgini ve Dünya Müslüman Alimler Birliği başkanı. Karadavi'nin Mısır'ın yanı sıra Katar vatandaşlığı da bulunmaktadır. Küçük yaşta babasını kaybetti. Kur'an'ı ezberlemiş ve El-Ezher'in lise kısmını ikincilikle bitirdi. Daha sonra El-Ezher Üniversitesi Usul-u Din Fakültesine giren Karadavi, bölümünü birincilikle bitirmiştir. 1958 yılında Yüksek Arap Dili Araştırmaları Enstitüsünden dil ve edebiyat konusunda lisans almıştır. Usul-u Din Fakültesi, Kur'an ve Sünnet İlimleri bölümünde master yapan Karadavi, doktorasını da 1973 yılında aynı fakültede tamamlamıştır. Karadavi'nin doktora konusu 'Zekât ve zekâtın toplumsal sorunların çözümündeki yeri' başlıklı tezidir

⁹¹ İbn Mace, 1900; Ahmet b. Hanbel, 15209; Sünen İbn Mace, Muhammed b. Yezid Kazvini, Dar İhya Kutubi'l-Arabiyya; Musnedu Ahmed b. Hanbel, thk. Şuayb Arnavut, Muessesetu'r-Risâle, bs. 1, 1421H -2001.

⁹² Lokman 31/6.

⁹³ Yunus 10/32.

⁹⁴ Buhari, I, 6.

Mûsikî dinleyen Allah'a karşı gelmek ve günah işlemek amacıyla onu yapmışsa fasıktır -bu kriter diğer tüm hususlarda da geçerlidir- ancak biri kafasını dinlemek ve eğlenmek ve moralini düzeltmek amacıyla mûsikî dinliyorsa, bu halde günaha girmiyordur. Ne iyilik ne kötülük amaçlamayarak dinliyorsa bu da izin verilmiş olan eğlenceye yani lağve girmektedir.

Mûsikî Dinlerken Mubah Olması İçin Uyulması Gereken Kurallar

Mûsikînin sözlerinin ve konusunun İslam ahlakına ve buyruklarına aykırı olmaması gerekir, örneğin içkiyi ve kumarı öven bir mûsikîyi söylemek de dinlemek de haramdır.

Bazen de mûsikînin özü İslam'la çelişmeyebilir ancak mûsikîyi söyleyenin tavırları ve söyleme tarzı harama yol açabilir, örneğin insanın güdülerini tahrik etmesi gibi. Bu durumda da mûsikî dinlemek haram olur.

Diğer tüm konularda olduğu gibi, din ibadette de israfı yasaklar, bu halde eğlencede israf elbette haram kılınmaktadır. Nitekim şöyle demişlerdir: “Her israfla birlikte mutlaka bir hak da zayı edilmiştir”. Ancak öyle durumlar da vardır ki her kişinin kendi durumuna bakıp kendine fetva vermesi gerekir: Eğer mûsikî güdülerini tahrik eden ve harama yol açan bir türden ise, kişi bu mûsikîyi dinlemekten sakınmalı ve fitneye, harama giden yolun önünü kapatmalıdır.

Ulemanın üzerinde anlaştığı diğer bir husus da, mûsikîye haram kılınmış şeylerden biri (içki, kumar, zina vb.) eşlik ettiğinde o mûsikînin ve söylendiği mecliste bulunmanın haram olacağıdır. Bu tür şeylerden Hz. Peygamber sakındırarak şöyle demiştir: “Ümmetinden öyle kişiler vardır ki, içkiye farklı bir ad koyarak onu içeceklerdir, tepelerinde çalgılar ve şarkıcı kadınlar dolaşacaktır. Allah yeryüzünü onların başına geçirecek ve onlardan maymun ve domuzlar yapacaktır.”⁹⁵

Burada maymun ve domuzlar yapmaktan maksat illa da onların görünüşlerini ve bedenlerini çevirmek olmayabilir, mesela onların ruh ve nefislerini maymun ve ayı nefislerine çevirmesi de kastediliyor olabilir.⁹⁶

İmam Gazâlî İle Karadavi'nin Mûsikî Dinleme Hakkındaki Görüşlerinin Karşılaştırılması

İmam Gazâlî ile Karadavi'nin görüşlerini karşılaştırdığımızda, Karadavi'nin mûsikî dinleme konusunda Gazâlî'yi referans aldığını, hatta Karadavi'nin zikrettiği kriterlerin Gazâlî'nin kriterlerine çokça benzediğini de görebiliriz. Ancak Karadavi eğlence ve müzik aletlerinden hiçbirinin (küfür ehline mahsus olan aletler dahil) haram olduğunu söylememiş ve bir müzik aletine içki ve fiske dediği şeyler eşlik ettiğinde haram olacağını dile getirmiştir. İçki ve bu tür günahkar ortamda olmadığı bir müzik aletinin de mubah olduğu görüşündedir.

SONUÇ

Huccetu'l-İslâm İmam Gazâlî mûsikî dinleme hususunda önce dinlemenin ne anlama geldiğini ele almakta ve daha sonra alimlerin mûsikî dinlemenin hükmüne dâir görüşlerinin aktarmaktadır. Helal ve haram diyenlerin delillerini zikredip onları karşılaştırmaktadır. Daha sonra haram olduğuna dair delillerin bulunmadığı gerekçesiyle kendi görüşünün haram olmadığı yönünde olduğu söyleyerek her şeyin aslının mübah olduğunu vurgular.

⁹⁵ Sünen İbn Mace, 4020, II, 1333.

⁹⁶ Karadavi, Yusuf, el-Halâlu ve'l-Harâmu fi'l-İslâm, bs. 22, Maktabatu Vahbe, 1997, ss. 261-265.

Kendi görüşünü de nakli ve aklı delillerle destekler. Ancak bu işin mutlak olarak mubah olmadığını, bazı şartlarının olduğunu da altını çizerek. Gazâlî'ye göre bu şartları yerine getirerek dinlenen mûsikî helal, aksi haramdır.

Gazâlî'nin ortaya koyduğu tez ve delilleri inceledikten sonra, bu görüşün daha mantıklı ve doğruluğa yakın olduğunu söylemek mümkündür. Zira bu görüş Karadavi ve Muhammed Gazâlî'de olduğu gibi mutlak mubahlıktan da, birçok âlimin görüşü olan mutlak haramdan da uzak durup orta çizgiyi tutturmuştur. Gazâlî çalgı âletleri konusunda gelen hadislerin de yalnızca içki meclislerine has olan çalgılar olduğunu söylemiş ve bu meclislere teşvik edecek olması dolayısıyla bu çalgıları nerede çalınırsa çalınır haram görmüştür.

Karadavi ise bunların mutlak olarak helal olduğunu, yalnızca içki meclisinde kullanıldığında haram olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla Gazâlî'nin görüşünün daha ihtiyatlı ve hadisin mantıkuna da daha yakın olduğunu söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

- Ahmed b. Hanbel, Ebu Abdullah Ahmet b. Muhammed, Musned-i İmam Ahmed b. Hanbel, thk. Şuayb Arnavut, Muessesetu'r-Risâle, bs. 1, 1421H/2001.
- El-Bezzâz, Ebu Bekir Muhammed b. Abdullah b. İbrahim b. Abduveyh el-Bağdadi eş-Şafii, El-Fevaid, Dar İbn Cevzi, bs. 1, Suudi Arabistan/Riyad 1997.
- El-Buhari, Muhammed b. İsmail Ebu Abdullah, El-Câmi'u'l-Müsned es-Sahih el-Muhtasar, Dar Tavk en-Necat, bs.1, 1422H.
- El-Erbîlî, Ebul Abbas Şemsettin Ahmet b. Muhammed b. Halkan Bermeki, Vefiyyat el-Âyan ve Enbau Ebna ez-Zeman, Dar Sadır, bs. 1, Beyrut 1971.
- El-Gazâlî, İhya-u Ulûmi'd-Din, Dar el-Marife, Beyrut.
- El-Gazâlî, Muhammed, es-Sunnetu'n-Nebeviyye beyne ehli'l-fikhi ve ehli'l-hadîs, Dar eş-Şuruk, bs. 1, 1989.
- El-İrakî (725-806H), İbn Sübki (727-771H), ez-Zebîdî (1145-1205H), Tahricu Ehâdisi İhyai Ulûmi'd-Din, Dar el-Âsima, bs. 1, Riyad 1408H-1987.
- El-İrâkî, Ebu Fadıl Zeynettin Abdurrahim b. Hüseyin, El-Mugni An Hamli el-Esfar Fi'l Esfar Fi Tahrici Ma Fi'l-İhya Min Ahbar, Dar İbn Hazm, bs. 1, Beyrut/ Lübnan 1426H/2005.
- Et-Taberânî, Ebu el-Kasım, El-Mu'cem el-Avsat, Dar el-Harameyin, Kahire.
- Ez-Zebîdî, Muhammed b. Muhammed el-Huseyin, İthâfu's-Sade el-Muttakin Fi Şerhi İhya-u Ulûmi'd-Din, Arap Tarihi Kurumu, Beyrut.
- Ez-Zehabî, Şemsettin Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmet b. Osman b. Kaymaz, Siyeru Âlam en-Nubela, Muessesetu'r-Risâle, bs. 3, 1405H-1985.
- Ez-Zirikli, Hayrettin b. Mahmut b. Muhammed b. Ali b. Fares ed-Dimaşki, El-Âlam, Dar el-İlim, bs. 15, 2002.
- İbn Ebi Dünya, El-Vera', Dar es-Selefiyye, bs. 1, Küveyt 1408H/1988.
- İbn Mâce, Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvini, Sünen İbn Mace, thk. Muhammed Fuat Abdülbaki, Dar İhya el-Kutubi'l-Arabiyya.
- İbnu'l-Cevzî, Cemalettin Ebu Farac Abdurrahman, Telbisu İblis, Dar el-Fikr, bs. 1, Beyrut 1421H/2001.
- İbnu'l-Esîr, Mecdettin Ebu Saadet, Câm'î'ul-Usul Fi Ahadisi er-Rasul, Mektebetu el-Halvani, bs.1.
- Karadavi, Yusuf, el-Halâlu ve'l-Harâmu fi'l-İslâm, Maktabatü Vahbe, bs. 22, 1997.

Komisyon, El-Mu'cem el-Vasit, Kahire Arapça Dili Topluluğu, Dar ed-Dava.

Müslim b. Haccac Ebu Hasan el-Kuşeyri en-Nisâbüri, El-Musned es-Sahih el-Muhtasar Sahih Müslim, thk. Muhammed Fuat Abdülbaki, Dar İhya et-Turas el-Arabi – Beyrut.

Renhart Petar An Duzi, Tekmilatu el-Maacim el-Arabiyya, Kültür ve Medya Bakanlığı, bs. 1, Irak 1979.